

Др Басо Милинчевић

Коста Трифковић и Уједињена омладина српска

Скерлићева монографија **Омладина и њена књижевност** још увек представља најцеловитије и најстудиозније дело о српском романтизму, односно омладинском покрету. Међутим, када је реч о појединим писцима ова класична студија има знатних празнина. То се нарочито види на примеру Косте Трифковића који уопште није поменут у овој књизи, мада је и он израстао из омладинског покрета. С Уједињеном омладином српском вишеструко је везано и његово књижевно стваралаштво и друштвена делатност.

Већ као ученик гимназије, у Пешти (1860/61) и на Ријеци (1863/64), како се види из његовог **Дневника**, **Трифковић** је деловао у духу омладинских идеја. Његова **Бележница** из тог времена пуна је љубавних и родољубивих стихова, насталих по угледу на народне песме и на поезију Бранка Радичевића.¹ Попут Змаја, Костића и других омладинаца и он је био српством задојен. На Бележници — дневнику на првој страни нацртао је српски грб, а испод њега је исписао Јакшићеве стихове из песме **Ја**, објављене у Чакриној **Словенки 1886. године**:

... Србин сам ја
За српство живим
За српство да!...

Српски грб и ове стихове стављаће и на касније своје бележнице настале у Ријеци и на броду „Јозић“ на коме је пловио као морнар. У Пешти, Трифковић је близак омладини окупљеној око Текелијанума (они ће нешто касније основати дружину **Преодница** и заједно с њима учествује у извођењу позоришних представа у корист новооснованог Српског народног позоришта у Новом Саду.²

Одласком на Ријеку, ујесен 1861. године, Трифковић није прекинуо с писањем песама (и неких драмских покушаја), нити је престало његово интересовање за позориште, али је неколико година, управо у периоду најживљег омладинског полета, остао потпуно изолован од организованог деловања у омладинском покрету.

Завршивши на Ријеци наугичку школу, Трифковић је ступио на брод и на њему пловио девет месеци на релацији: Трт — Цариград — Одеса... Бродска посада била је састављена делом од наших људи, Примораца и Далматинаца, а делом од Талијана. Чини се да је Трифковић на броду упознао и неке гарибалдинске, револуционарне и антиаустријске песме. Једну чак, неопрезан, уноси и у свој *Дневник*. Мада нема никаквих других података који би упућивали на неку дубљу повезаност Трифковићеву с неким гарибалдинцима на Ријеци, ипак ови гарибалдински стихови у његовом *Дневнику* сведоче о Трифковићевој духовној радозналости и прогресивној усмерености. Иако је Аустрија после Мађенте и Солферина попустила стеге, још увек је било ризично имати у својим личним записима бунтовне и осветничке стихове:

*Крећући се тамо по срцу Италије
Гарибалди нам стеже руке
И јурећи по брдима и долинама
Подстиче покрајине и градове
да се лате оружја.*

*Драга Италијо, лепо ломбардско тле,
Разведри своје часно чело.
И Италија ће бити ослобођена
И ускоро ће се поћи у Венецију...*

*La nel cour dell Italia girando,
Garibaldi ci strinse le mani
E sorrendo nei monti e sui piani
Sprona all arme provincie e cita
Cara Italia, bel suolo Lombardo
Rasserena la fronte onorata
E l' Italia sara liberata
E fra poco a Venezia si va...³*

Било је то време црногорско-турског рата и жерцеговачког устанка, када су Гарибалди и ослободилачка борба Италије били популарни и у нашим крајевима, када су прављени планови о искрцавању гарибалдинаца на нашу обалу да помогну ослободилачку борбу против Турака, па и против Аустрије... Трифковић је могао да има о томе појма, те је и то могућ разлог зашто се поменута песма нашла у његовом *Дневнику*. Уосталом, Гарибалди је романтичарски мотив и он је својим слободарством привлачио младе духове.

Ујесен 1865., по обичају ондашњих студената, и Трифковић мења место студирања: из Дебрецине одлази у По-

жун (Братиславу). Ту га је привукла, сигурно, традиција ове знамените вароши (и школског центра) у којој су многи Срби учили. Па и у Трифковићево време Пожун није био без српских ђака, само они нису били на студијама, на правној академији, већ у гимназији, односно Евангелистичком лицеју. Било их је око двадесет. Међу њима су и два песника: Јован Грчић Миленко и Сима Поповић; затим, Новосађанин Бена Брановачки, такође омладински песник, Јован Пачу, Ђорђе Славнић, Ђорђе Мијатовић, каснији при сан сарадник Светозара Марковића, Јован Миљанић и др. Сви су они, заједно с Трифковићем који је једини „јуриста“ међу њима, претплатници на Скупљене списе Косте Руварца, од којих је прва књига изашла 1866. у Новом Саду.

По
ве
ба

Угледајући се на остале универзитетске центре и српски ђаци у Пожуну, највише заслугом Симе Пандуровића и Јована Грчића Миленка, оснивају, односно обнављају 1865/66 Друштво српских ђака које је раније деловало при Евангелистичком лицеју. То друштво имало је богате традиције. Њима су руководили, у време када су студирали у Братислави, Ђура Даничић, Светозар Милетић, Јован Бошковић — сви Новосађани. Обновљено друштво добило је звучно име — „Слобода“.⁴

Иако није лицејац, Трифковић је такође један од оснивача дружине, заједно с Јованом Грчићем и Симом Поповићем, изгледа, њен главни иницијатор. Миша Димитријевић, у то време један од руководиоца пештанске „Преодолице“ и каснији интимни пријатељ Трифковићев (па је могао бити добро обавештен) каже: „И у Пожуну је било српске ђачке дружине. Име јој је било „Слобода“. И Коста је ступио у ово, које га одмах себи за секретара изабере“. Ово „одмах“ могло би да значи да је Трифковић заиста био од почетка у „Слободи“, први њен секретар. Уосталом, и природно је да он, као једини јуриста међу лицејцима, уз то старији годинама и искуством од њих, буде међу најактивнијим организаторима дружине.

Међутим, изгледа да се Трифковић брзо повукао и пасивизирао. Изненада, он се поново враћа у Децембру на студије, тако да у Пожуну није полагао ниједан испит. Одлазак у Дебрецин могао је да дође и као последица неког неслагања с осталим активистима из „Слободе“. Можда је осетио нереалност залета младих и амбициозних поета-Симе Поповића и Јована Грчића Миленка. Видео је он да се много више прича него ради, што његовој конструктивној природи није одговарало. Свој данак идеализму и заносу он је био платио двогодишњом морнарском авантуром и све своје бриге усредсредео је на то да што пре стекне диплому. Омладинске активности биле су често повезане са ђачким пијанкама, ноћним бдењима и дангубицама, те га и с те стране одбијају. Може бити да му је било увређено самољубље и каквом неповољном критиком на неки његов „умни производ“. Наиме, почев од 1866. чланови Дру-

жине редовно су прилагали своје литерарне (оригиналне и преведене) радове у „Зборник умних производа“, где их је сваки аутор својеручно записивао. (У „Зборник“ су примани само они радови који су на литерарним састанцима Дружине повољно оцењени. Из тог зборника недостају првих пет листова, тако да се не зна шта је било у њима. Од преосталих тридесет шест радова унесених те (1866) године у „Зборник“, највише их је од Грчића — Миленка (17) и Симе Поповића (14), а од осталих чланова забележено је свега пет радова.⁶ Међу њима није ниједан Трифковићев. Врло је могућно да је на неком од тих изгубљених листова био и неки Трифковићев рад. У то време он је имао доста песама, а огледао се и на прози, чак и на комедији. Додуше, он је отишао из Пожунa у првој половини 1866, тако да је сасвим кратко време учествовао у литерарној активности „Слободе“, али једна његова песма (*Морнарска вера*), касније објављена, датирана је: „У Пожуну, 27. октобра 1866.“

Из свега досада изложеног јасно је једно: за време с т у д и ј а, изузев краткотрајне активности у „Слободи“, Коста Трифковић остаје сасвим по страни од културног и националног рада српске омладине: „Кад су сва српска срца кипила од одушевљења, био је он одлучен од те струје“ — писао је касније његов пријатељ Миша Димитријевић. „Стајао је сасвим усамљен. Његова усамљеност на мађарској академији и одлученост од српског друштва давале су му вид као да струју, што влада, не одобрава, шта више, као да се навалице цепа и отуђује од онога, што носи на себи српски народни тип. У добу највећег одушевљења изгледа он једини као млад старац“.⁸

И док су његови другови из Новосадске гимназије: Тоша Недељковић, Стеван Малешевић и други, објављивали у Даници, Застави, Матици и осталим листовима песме, политичке чланке, књижевне и позоришне критике, давали књижевне панораме, Трифковић ћути, и ређа превасходно оцене из сувопарних правних студија.

Међутим, ако је ћутао, то не значи да Трифковић није посматрао и отвореним очима гледао све око себе. Има у тој његовој привидној пасивности у првој фази омладинске ере извесне сличности са Стеријиним односом према Честрдесет осмој. Обојица трезвени, реалних погледа на људе и живот, нису могли да се чвршће и преданије вежу за нешто магловито и непречишћено... „Онај претерано идеални правац“ — каже М. Димитријевић — „није (се) са Костиним практичним назорима, са његовим конкретним схватањима слагао. Он се није задовољавао самим формом, него је у свакој ствари свагда и језгро тражио“.⁹ То „језгро“ покушаће Трифковић да нађе касније, у Новом Саду, у непосредном раду у градском магистрату, кад су му задаци били сасвим јасни и конкретни. А као комедиограф он је, несумњиво, у својим делима афирмисао омладинске идеје. Односи се сасвим омладински према народном језику и националној песми, карикира носиоце туђинске моде

и туђинског језика, залаже се за модерну школу и напредне учитеље, док је у драмолету **Младост Доситеја Обрадовића** испољена врло снажна антиклерикална тенденција. С друге стране, Трифковићеве комедије представљају у неку руку и наличје омладинског покрета као што је Стерија дао наличје, „приватну повесницу“ **Четрдесет осме**. У својим љупким и не баш тако безазленим шаљивим играма — како се обично представљају, Трифковић је дао дехеројизацију војвођанског грађанства, односно дехеројизацију оне исте омладине која је шездесетих година, постављајући себи највеће националне и културне задатке, јуришала на небо, стремилa ка звездама, да би већ седамдесетих година иживљавала све своје страсти у игри „фота“, „дарда“ и „пикета“, у ситним брачним надмудривањима и маневрима, у лову на младожење и мираџинке, уживајући у врхунским крофнама и киселој чорби...

По
ве
ља

По завршетку студија Трифковић је 1868. био изабран у Новосадски магистрат као подбележник.¹⁰ То је било у периоду најжешће борбе Милетићеве странке са централним угарским властима, као и са домаћом клерикалном струјом која је, бранећи себичне феудалне привилегије цркве и клера све отвореније држала страну мађарским властодршцима, да би неколико година касније, у време кад је на патријаршијску столицу сео Герман Анђелић, загазила у отворену издају националних интереса. С друге стране, унутар самог Милетићевог покрета почело је унутрашње раслојавање и поларизација струја. Извесни грађански политичари, међу којима је био најистакнутији Ђорђе Стратимировић, све више скрећу удесно, путем компромиса, одбацујући радикалнији програм.

Пре избора у Магистрат Трифковић формално није припадао Милетићевој странци (као ни Уједињеној омладини). Заправо, пре се може рећи, мада он још није био опредељен политички у то време, да је скоро више нагињао конзервативнијој струји политичког живота под утицајем свога оца Атанасија и полубрата Саве Павишевића, који су одвајкада били уз црквене великодостојнике. Миша Димитријевић, истакнути милетићевац и један од омладинских првака, који се с Трифковићем налазио у Пешти, док је овај био на адвокатској пракси, истиче да је Трифковић био тада туђ омладинским назорима: „Ја сам довршавао моје универзитетске студије, а он је дошао у праксу пештанском суду. Ту смо били заједно, али смо један другоме били туђи. Наши политички назови, наши погледи на свет и живот, који се већ онда пред нама широм отварао, разилазили су се.“¹¹ Димитријевићевој изјави се свакако може поклонити поверење утолико пре што је дата касније, кад није било разлога да се ствари друкчије представљају. Несумњиво, Трифковић се у знатној мери био духовно одвојио од завичаја и уопште од нових стремљења која су била захватила младу генерацију, па и њега почетком шездесетих година. Била је то, у ствари, посло-

вица дужег странствовања — живљења у другим и другачијим средствима (Ријека, Дебрецин, Пожун, Кошице). Зато су и могли да на њега утичу у прво време отац и брат — конзервативци, а може бити и адвокат Ђара Вукићевић код кога је био на пракси, а који се у то време био већ одвојио од Милетића.

По
ве
ља

Међутим, доласком у Нови Сад Трифуновић се свесрдно трудио да се поново уклопи у новонастале прилике. Нашавши се у једној новој, демократској средини (а он је читавог ранијег живота нагињао демократским схватањима — сведочи о томе рано прихватање Вуковог правописа упркос оцу и школи, симпатије према Гарибалдију и Петефију, Брачковој поезији и друго), међу смелим и предузимљивим младим људима, родољубиво оријентисаним, који су листом припадали Уједињеној омладини и прихватили национални Милетићев програм, и Трифковић пристаје уз Милетића.

Када је комесар Аст послан из Пеште да „среди“ стање у Новом Саду, крајем јуна 1868. суспендовао је Милетића са дужности градског начелника, рачунајући да ће тим актом заплашити и друге одборнике и чиновнике и разбити непослушни магистрат, најоштрије протесте Министарству унутрашњих послова против кршења устава и комесарских самовоља упутили су Коста Трифковић, Лазар Костић и Јован Матић.¹² Волео је Трифковић мађарски језик, али језик Арањија и Петефија — чијим се делом надањивао и за своје стваралаштво, али зато се искрено борио против језика силе, против мађарског језика у служби насиља. Трифковић се никада није одушевљавао политиком, али на првим корацима у служби, када се морао определити, он недвосмислено прихвата Милетићев демократски национални програм. У том смислу Трифковић је раскинуо и са оцем „устарабаром“.¹³

Уосталом, у томе се огледа једна од основних карактеристика новог, Милетићевог и омладинског времена и сукоб очева и синова био је неизбежан. Змајев отац, Павле Јовановић, био је „царски човек“ и стуб званичне власти, а син му напредни демократ и слободарски песник. Милетићев добротвор Хаџић познат је као конзервативац у политичком и културном животу, а некадашњи његов штићеник постао је вођа напредне демократске странке. Атанасиј Трифковић је био такође конзервативан дух и царски човек, црквар и устарабар (до краја живота, служио се старим правописом и тражио је да му се и на надгробној плочи име испише на стари начин), а син му милетићевац, слободар и демократ.

Поред Милетића на Трифковићево политичко опредељење у извесном виду утицало је и његово пријатељство с Лазом Костићем (мада се чини да је Костић њему више импоновао као писац него политички радник) и Мишом Димитријевићем, првацима уједињене омладине.

Међутим, и поред усвајања омладинских идеја и програма, Трифковић ипак никада није имао знатнијег непосредног удела у раду Уједињене омладине. Није учествовао на њеним скупштинама и у њеним органима. Али посредно је ипак био члан Омладине, као тајник месног певачког друштва и Позоришног одбора: обе ове институције биле су тада огранци Уједињене омладине. На једној омладинској „беседи с игранком“ одржаној половином новембра 1869, Трифковић учествује у програму — изводи на виолини арије из Вердијеве **Лукреције Борџије** и „смесе словеначких песама“.¹⁴ А његове активности у позоришном одбору, као што је познато, бројне су и разноврсне. Да га омладински прваци (Јаза Костић, Антоније Хаџић, Миша Димитријевић, Тоша Недељковић), који су били и његови лични пријатељи, сматрају као свога човека види се и из података да му 1870. поверавају да оцени за **Младу Србадију** приповетку Јазе Телечког **Из мог ђачког живота**. Трифковић је дао негативан суд о приповеци познатог глумца, оспоривши јој моралну и уметничку вредност: „Цела ствар не може имати са ниједног гледишта за неког другог интереса, већ само за писца и можда за неколицину његови пријатеља. Држим да није ни за омладински лист ни за календар“ — каже се између осталог.¹⁵ Интересантно је да је ова приповетка ипак објављена у **Младој Србадији**, али под другим насловом и, вероватно, прерађена.

Ако Трифковић није активно суделовао у омладинским организацијама као његови поменути пријатељи, то не значи да је он пасивно посматрао оно вреће у омладини и уопште у друштву крајем шездесетих и почетком седамдесетих година. Поред његових комедија о томе нарочито сведочи још један његов спис, незавршен и необјављен у целини, **Омладина с погледа слободе у мисли и препирки**.¹⁶ Из њега се види да је Трифковић помно водио рачуна о духу времена у коме је живео и трезвено је о њему судио. Навешћемо у целини овај занимљиви рукопис, јер он не говори само о Трифковићевим погледима, него нас обавештава и о различитим струјама у Уједињеној омладини.

ОМЛАДИНА С ПОГЛЕДА СЛОБОДЕ У МИСЛИ И ПРЕПИРКИ:

I Омладина поцепана на странке

Дух времена који је по свим државама Европе а ван Европе у свакој изображеној држави периода починио, задану је српство новим идејама, и поделио му је нове тежње. Тако се идеја о народности, тежња за политичном и персоналном слободом, тежња за „задругама, за великом изображеношћу итд. много живље појавила.

Из сваке из ових идеја и тежњи породио се поједино орган, који ради и бори се, да овим идејама и тежњама пута прокрчи, и да ји у живот доведе.

Такви су органи или ако оћете репрезентанти ти идеја и тежњи наше скупштине, конгреси, обштине, задруге, новине, књиге или поједини људи — такови Репрезентан је и српска омладина.

Омладина дакле такође има своју идеју своје тежње — задатак јој је борити се за њи и оживотворити ји.

Које су те идеје и тежње: — држим прво за излишно разјашњавати, и друго није ми ни циљ, као што горе стављени натпис показива. Допустите ми дакле, да се строго само натписа држим.

По
в
џ

Омладина је дакле по свом рођењу почела радити, почела се је да одприлике кажем, од новосадске омладинске скупштине. У тој својој радњи омладина је донекле — одприлике до београдске омладинске скупштине једногласно ступала напред, нити ће се чудити томе, јер се сваки почетак само тако даје сваћати. Ко би н. пр. мислио у прво време християнства, да ће временом православи, римокатолика, калвина, лутерана итд. бити? Нису ли се ондашњи християни само тиме задовољили, да су християни?...

Рад омладине није дакле друкчим путем могао ићи.

Но по неком времену, рад омладински почео се разширивати и све више и више обухваћати а тиме и чланови омладине почеће се даље и дубље мислити, мњења се почеше чепати — путеви делити — странке се стварати.

Омладина дакле могло би се рећи, две периоде има, и дала би се ту сравнити са каквим умјетницима, који н. пр. кип желе извајати. Док је ствар око тога ишла, оћели кип и оћели га од камена, сви рекоше оћемо, а кад се већ о томе сложише и камен приправише, поче један, да би рад оваку главу, други опет онаку итд.

Сада дакле кад смо видели да је омладина ове периде прешла, настаје важно једно питање, које би следеће било: који је рад бољи и од веће асне по цел омладински, онај у првој периди, де сви једногласно корачаше, или ти овај у другој периди, де се мњења поцепаше?

На ово пре него што одговорим, морам читаоца на то пажљивим учинити да при цепању мњења и стварању странка узрок ли и само у уверењу тражити мора, јер лични интереси, себичности или ти други какви узроци овде немогу у призрење доћи. Ово је можда излишно било рећи, јер већину омладине млади људи издају, (сиц!) а младост непознаје још себичности и личне интересе — ипак нека то служи, да ствар јаснија буде.

Сада тако да на то питање одговорим рећи ћу: да цепање мњења и деоба на странке на сваки начин морало би боље и од веће користити бити по постигнуће цели омладинске.

За доказ припознато политичко начело навађам, које овако гласи: Најсретније (!) је она држава, у којој је скуп људи, што ту државу чини, на две странке подељен,

од који свака по тврдом свом уверењу својим правцем те-
жи цели државе најбоље одговорити.

На ово би когод можда ово приметити: „Ди су стран-
ке, ту је неслога, а неслогом се не да напредовати као
слогом“.

И ја се подпуно овим слажем, само што овако што
не може се у овом случају рећи. Јер — две се странке са-
мо тако могу одржати, ако свака за темељ свога начела
слабу страну противнице буде узимала те ће јој рад око
тога окрећати се, да увери сваког, да су те слабе стране
противнице заиста неваљале, а да можда она што бо-
љег зна.

Опет ће когод рећи: Ништа лакше него речи ово или
оно неваља и ја што бољег знам.

Није тако. Кад би једна или друга странка рекла,
да што неваља, или ваља али она што бољег зна а није
у том тврдо уверена, нити у стању тако што доказати,
тима ми би (сис!) противници својој слабу страну пружи-
ла и помогла јој шта више, да јој њезина начела обара.
наука за лажну прогласи, најпосле и да јој живот преки-
не. Свакој странки дакле у интересу лежи само оно обра-
тити, што је у стању за неваљало доказати или бар на
место чега је у стању боље ставити. Сад пак будући из
овога трења илити ове борбе мора се најпосле до тог уве-
рења доћи, да или једно или друго, или нешто (!) од једног
нешто од другог или обоје ваља или неваља — то се тиме
ближи коначно истина а тиме велики добитак постигао.
(Нејасно!)

Неда се дакле неслога са странкама савњивати, јер
ево смо видели, да су ове две странке сложено око тога
радили, (!) да се истини приближе — разним путем дакле
постигнуће једне цели потпомогли.

Омладина дакле подељена на странке морала би бо-
ље цел своју постигнути.

Рекао сам морала би! Но дали заиста 2. цел своју
боље постижава?

На ово да одговорим морам изрично рећи, да ће од-
говор моје мњење, моје уверење, а не пресуда, или да
мора света истина бити. Омладина је свесна, замерити
дакле нико ништа неће, шта више надам се, овај или онај
увериће ме о противном, ако сам у рђавом мњењу.

Одговор је дакле: Омладина од како су странке у
њојзи цел своју боље непостичава.

Ево ме дакле одговором мојим у супротности са горе
наведеним припознатим политичним начелом?!

Чини се само, — супротност је привидна.

Узрок пак ове привидне супротности или ти боље
узрок, на којем се мњење моје оснива, тај је: да омлади-
на подељена на странке, не има у пуној мери она својс-
тва, без којих странке корисне никако не могу бити, а
тосу: слобода у мислима и у препирки.

Тако сам дакле после овог рекао би увода дошао до теме, а сада ће мо видети, да ли стоји, што сам изрекао.

II Начела слободе у мислима и препирки

Рекао сам да омладина нема у пуној мери она својства, која изискује слобода у мисли и препирки, или да се простије изразим омладина неуме још у пуној мери да слободно мисли и слободно да се препире.

Но пре него се упустим ово доказати, држим за нужно видети, која су то начела?

По
вс
љд

Начела на којима се оснива слобода у м(ислима) и пр(епирки)

I-во Ништа није постојано — ни мњење дакле.

II-го Мњење већине неможе никад целу истину тумачити — мора бар и колико мала част истине код мањине бити.

III. Нека је мњење једно света истина, ипак се не може човек толико о њој уверити, колико бе се уверио, кад би противно мњење преслушо.

IV. Ма каква наука о којој није слободно препирати се, постане ли вером или сујеверјем.

Да видимо сада свако појединце:

Да ништа није постојано, о том је сваки уверен, да ни мњење дакле није — то се већ од самог себе разуме. Ако пак стоји, да мњење није постојано, несмемо никад држати да је само оно мњење истинито, које је опће распрострањено, јер да и оно мњење које је у мањини или можда га већ почиње и нестајати, може истинито бити. Кад би дакле когод казао: „моје је мњење само истинито, јер је моје мњење обће мњење, тај би уједно и то казао“, ја и сви они други који моје мњење деле, немогу се никад преварити, дочим је исти тај који је другим речима тврдио, да се не може преварити тврдо уверен, да ништа није постојано на овом свету.

Шта следи пак из овога?

Из тога следи, да кад би цело човечанство једног мњења било, а само један једини човек другог, чело човечанство нема још право мњење овог једног уништити, као што нема овај један човек право уништити мњење целог човечанства.

И ево одма једна страна с које ћу да омладину нападнем.

У омладину је наиме тај обичај ушао, да противници у мњењу негруде се толико да увере један другог о истинитости свога мњења, колко на то, да један другоме угуши мњење. Обично онај, чије је мњење обће, позива се на то, и без да ће за вредно наћи преслушати противника и о његовом противном мњењу размишљати, тиме

своје мњење брани, да противник отпаднитом (?) — у колико није опћег мњења — незналицом у колико би већина више морала знати — итд. назива. Обично би пак тиме свршио да по његовом мњењу није тај није (?) Србин коа да само већина чини србство. Онај пак чије је мњење у мањини, пребацивао би противнику да његово мњење као обће ништа друго није него неки одјек, да сљед тога самостални мњења нема, да је туђе оруђе и шта ја све знам“.

(Чланак, или предавање, очито је остало незавршен!)

Као што је претходно речено, овај спис био је непознат и Трифковићевим савременицима. Вероватно је био намењен за објављивање у омладинском органу „Млада Србадија“, јер се у том листу (такође и у „Панчевцу“) водила општа полемика између различитих омладинских струја — Светозара Марковића и његових следбеника с једне стране и Владимира Јовановића и његових присталица с друге стране. Спис није датиран, али вероватно је настао 1870. када је полемика била у пуном јеку и када су се поједине струје у Омладини јасно издиференцирале. Како није био укључен у те међусобне препирке у Омладини, Трифковић је настојао да их објективно оцени, али и да критикује непринципијелност и нетрпељивост међу полемичарима. Он се, очигледно, поставља арбитарски изнад омладинских фракција и настоји да дијалектички сагледа и образложи њихово стварање и размимоилажење. Мада је у неким закључцима и нереалан, наиван, не може му се порећи честитост и духовна ширина. Јасно је овде изражена његова оданост демократским решењима, али и ограниченост двостраначким идеалом који је, у ствари, потпуна копија енглеског парламентарног система.

Један други сачуван спис у Трифковићевој оставштини, **Слобода мисли и препирке**¹⁷ (који је у ствари прва верзија наведеног рада о Омладини), упутио нас је на порекло Трифковићевих идеја. Мисли о двостраначком систему као најбољем начину да се дође до одређеног циља — истине, и идеју о потреби слободе мишљења и „препирања“ Трифковић је узео из књиге **О слободи** Џона Стјуарта Мила.¹⁸ Наиме у почетку свога рада **Слобода мисли и препирке** Трифковић каже следеће: „Пре него ћу почети да пишем, морам казати да сам главне црте, које ће горе стављеном натпису за темељ служити, из књиге **О слободи** вадио. Књигу је ову написао Јован Мил Стјуарт (незнајући енглески, написао сам име, као што је писало). Чуо сам је јако фалити, те се ју набавим (сиц!) и прочитам. Нису је бадава хвалили, бар колико ју ја схваћам — јер је заиста пуна истина, и не само да је у духу времена писана већ шта више надмашујући га пута крчи бољој слободи и већем напретку“.¹⁹

Међутим, у другој верзији, где је реч о Омладини (**Омладина с погледа слободе у мисли и препирки**), Трифковић уопште не помиње књигу **О слободи**, али се тако-

ђе користи Миловим идејама. Поређењем смо утврдили да се за своје спсе Трифковић посебно користио другим поглављем из Милове књиге које носи наслов **О слободи мишљења и говора**. Неке мисли, нарочито у другом делу Трифковићевог чланка (Начела слободе у мислима и пре пирки) — дословно су преузете. Она четири начела које наводи Трифковић налазе се и код Мила, само нешто другачије формулисана.²⁰ Исто тако, и мисао о нетолерантности у „препирки“ такође је преузета из књиге **О слободи**, али је овде спретно примењена на стање у Омладини. И девиза: „Кад би цело човечанство једног мњења било, а само један једини човек другог, Цело човечанство нема још право мњење овог једног уништити, као што нема овај један човек право уништити мњење целог човечанства“ — преузета је такође дословно из књиге **О слободи**.²¹

Занимљиво је да је Трифковић идеју о систему две странке као најбољем начину владавине и најбољем путу до истине знатно шире разрадио него што је то код Мила дато. У ствари, сви општи принципи преузети су од Мила, а све што се говори о Омладини, разумљиво, плод је Трифковићевих размишљања. Зато и ова општа начела делују чак убедљивије код Трифковића него код њиховог аутора, Мила, јер их Трифковић не даје апстрактно, него примењено на одређену организацију и праксу.

Иначе идеје овог, у омладинско време врло популарног филозофа и економисте, заточника позитивизма у енглеској и европској филозофији, биле су прилично распросељене код нас и Омладина их је радо прихватала. Тако у „Летопису“ за 1867, 1868. и 1869. годину (сва три годишта изашла су заједно) налази се подужи рад Ђуре Вукићевића — **Слобода као основа Уставне државе**, који је углавном, рађен према Миловој студији **О слободи**.²² Популарна Милова књига **О слободи** (Essay on Liberty) написана 1859. преведена је на српски језик 1868. године. Књига је штампана у Јерменској штампарији у Бечу, а преводилац је Петар Карађорђевић, тада питомац француске војне академије Сен-Сир.²³ Књига је продавана у корист фонда Уједињене омладине српске, како је назначено у њеном другом издању из 1912.²⁴ Зна се такође да су наши омладинци (Одбор Уједињене омладине српске) књигу **О слободи** подарили на дар словеначкој омладини у Братислави.²⁵ (Ови подаци о преводиоцу књиге и о њеној продаји у корист омладинског фонда нису без одређеног значаја, када се зна како су званичне власти у Србији биле нерасположене према УОС, клевећући је чак и за убиство кнеза Михаила. Сигурно властима у Србији није било мило ангажовање представника супарничке династије у Омладини, поготово што су ту били ангажовани и други опозиционари из Србије!

И друге Милове књиге биле су такође познате Омладини, као **Потчињеност женскиња** (The subjection of women). Њен превод изашао је 1871. у Београду са познатим предго-

вором Светозара Марковића - Ослобођење женскиња. (Књи гу је превео, вероватно, Владимир Јовановић — на њој није назначен преводилац). Један овећи извод из ове књиге под насловом **Жене, науке и вештине** објављен је у „Мла дој Србадији“ 1870. године. С Миловим идејама из политичке економије наши омладинци били су упознати преко дела Н. И. Чернишевског, чија је начела „прикупио и у систем довео“ Св. Марковић под насловом **Нова начела политичке економије**.²⁶ Наиме, познато је да је ово дело рађено „по примедбама и допунама Чернишевског на народну економију Џона Стурта Мила“,²⁷ где су Милове идеје подвргнуте општој критици. Поменимо да и Лаза Костић у својој филозофској студији **Основно начело** полемише с Миловим схватањем израженим у књизи **Систем логике** (A System of Logic) и закључује да се „један од највећих мислилаца нашег века“ у ствари „окреће у кругу, који се зове *circulus vitiosus*. Ти кругом упада из једне противуречности у другу...“ закључује дијалектичар Костић.²⁸

По
ве
ља

Распрострањеност Милових дела међу Омладином показује, између осталог, да су њени правци и активисти били сасвим у току ондашњих европских либералних идеја и да су их предано ширили код нас. Штавише, неки од њих били су дорасли и за њихово критичко преоцењивање и превазилажење (Св. Марковић, Л. Костић).

На основу изложене материје може се закључити да је однос Косте Трифковића према Уједињеној омладини српској био прилично специфичан. За разлику од највећег броја омладинаца, који су нарочито живу делатност испојили у почетном периоду рада ове масовне организације, да би се касније повукли и пасивизирали, Трифковић је у почетку имао знатне резерве према делатности и Омладине и Народне странке. То је и због тога што он није био борац, и уопште је избегавао политичке ветрометине. Међутим, наставши се у демократској и борбеној новосадској средини, он се све више „политизирао“ да би пред крај живота кад се у Народној странци јасно наслућивао расцеп, сврстао на крајњу левицу. У свом последњем раду, приповеци **Млетачке тавнице**, уздигао се до револуционарне осуде сваког насиља и неправде и заложиио се за „сунчану републику... у којој би народ сам управљао са својом судбином“.²⁹

НАПОМЕНЕ

1. Трифковићева пештанска **Бележница** — дневник данас се налази код Теодоре Петровић, управника Архива САНУ у Сремским Карловцима. Садржај **Бележнице**, скоро у целини, објавио је Милан Шевић у раду **Прилози животу и раду Косте Трифковића**, Нови Сад, с. 5.
2. Милан Савић, **Лаза Костић**, Нови Сад, 1929. с. 5.
3. Трифковићев **Дневник** чува се у Рукописном одељењу Матице српске, М. 161. Поменута песма је без наслова,

на талијанском језику. Има 48 стихова распоређених у шест строфа. Уз њу је стављен датум: „А Косполи отг обре 1861“. Међутим, биће да је омашком стављена 1861. година, јер Трифковић је у Цариграду — Константинопољу био октобра 1862, а не 1861. Додуше, песму је могао и да препише од неког моранара који ју је забележио или испевао поменутог датума...

4. Ристо Ковијанић, **Коста Трифковић на студијама у Братислави и Кошицама**, Зборник МС за књижевност и језик, 1964, књ. 12, св. 2, с. 254. Ковијанић каже да је дружина српских ђака добила име **Слобода** тек 1869: „После четири године (1869) добила је име „Слобода“. Међутим, дружина се под овим именом претплатила већ 1866. на **Скупљене списе К. Руварца** (види списак претплатника), што значи да је од почетка оснивања (обнављања) узела име **Слобода**.
5. Миша Димитријевић, **Успомена на покојног пријатеља, Стражилово**, 1887, бр. 16, с. 251.
6. Р. Ковијанић, исто, с. 255.
7. Песма **Морнарска вера** објављена је у Јавору, 1869, бр. 23, с. 353-55, док се оригинални рукопис чува у РОМС.
8. М. Димитријевић, исто, с. 251.
9. Исто, с. 252.
10. Васа Стајић, **Новосадске биографије V**, с. 175.
11. М. Димитријевић, исто, с. 351.
12. В. Стајић, исто, с. 175. и даље.
13. Као присталицу конзервативног **Српског народа** Јоте Грујића Коста је оца звао „Туркос“ (наиме, милетићевци су, иронично, **Српски народ** звали **Турски народ**, а његове присталице и читаоце — „Туркоси“. Једном у шали, као „Србин“, Коста је оца „Туркоса“ био позвао и на двобој, али је, наравно, изгубио, „јер се њему, брате, не пристоји (са својим се бити родитељем“) **Белешке о Трифковићу М. Шевића**, РОМС, М. 10.855). А Атанасиј Трифковић није био само „Туркос“. Од сина Косте добио је и друго име „Устарабар“. Захваљујући Змају, тим именом названи су касније сви они који су се држали уз власт „као уз тарабу“. О Атанасијеву крштењу као устарабара Васа Стајић дао је следеће податке: „Кад је комесар Мајтењи 18-30 октобра 1872. распустио новосадску црквену општину, и кад је крајем те године Анђелић нашао у Новом Саду двадесет (а требало је сто и двадесет) људи који су пристали да незаконито буду именовани општинарима, први је међу њима био Атанасиј Трифковић. Једнога дана, ваљда враћајући се из такве општине, Атанасиј је дошао сину Кости. Код овога је било друштво које је управо певало љубавну песму, каква се тада певала с припевом „уз тарабу“. Угледав оца, Коста прошири припев: „уз тарабу општинар“ (а ту реч је Змај у својим шалјивим листовима често и овако писао: општи Нарр), и тако Мајтењи — Анђелићева оруђа постадоше **Устарабари**, немилосрдно ка-

- жњени од Змаја“ — В. Стајић, **Новосадске биографије** V, с. 178.
14. **Застава**, 1869, бр. 134. и 135. Трифковић је био, по сведочењу М. Савића необично музикалан: „Умео је свирати на клавиру, а нарочито на виолини и тамбури. И на флаути је умео, али је напустио, јер га је дување напрезало . . . не једаред сам га видео да је од позоришних свирача узео вијолончело, или вијолу, а кад је био расположен и плехани рог“ — М. Савић, **Коста Трифковић, Братство**, XX, 1925, с. 125. Додајмо да је Трифковић понешто и компоновао. У његовом **Дневнику** налази се и његова песмица **На малу Тинку** „стављена у ноте“.
  15. „Коста Трифковић Славном омладинском одбору (оцена новеле Ј. Т. Нови Сад, 1/II 1870“ — РОМС, М. 11.382. Трифковић је укратко, по главама, изложио садржај новеле, да би на крају донео горњи закључак.
  16. Војвођански музеј, позоришни одсек. Инв. 398. Спис је објављен делимично у књизи В. Милинчевића — **Коста Трифковић — живот и дело**, Београд, 1868.
  17. ВМПО, инв. 397.
  18. Mill John Stuart (1806-1873). *Essay on Liberty*. У **Застави** бр. 60 од 23. маја 1873. има чланак Ст. Петковића о Џону Стурту Миљу, поводом његове смрти.
  19. ВМПО, инв. 397.
  20. Џон Стурт Миљ, **О слободи**. Посрбио Кнежевић П. А. Кара-Борђевић. У Бечу, у штампарији Јеременског манастира 1868. с. 66.
  21. Исто, с. 21.
  22. То се види, између осталог, и по томе што Вукичевић код поглавља **Грађанска права** (поднаслов — **И права на живот и опстанак**) даје и енглески наслов: *Right of personal security*, с. 21, **Српски летопис**, књ. 112, с. 26-64, за 1867, 1868. и 1869.
  23. Занимљиво је да П. Карађорђевић завршава свој предговор Миловој књизи омладинском девизом, да сматра за своју најсветију дужност да допринесе „да се на основу Истине а уз припомоћ Науке, утврди и унапреди народност српска“, с. XIII.
  24. Џон Стурт Миљ, **О слободи**, II издање, Београд, 1912. Ово обавештење наведено је на полеђини првог, насловног листа.
  25. Милан Крајчовић, **Словаци и Уједињена омладина српска**, Зборник Уједињена омладина српска, Матица српска 1868, с. 429.
  26. Изводи из **Записника** књижевног одбора Матице српске у 1873, **Летопис**, 1874, с. 201.
  27. Исто.
с. 46.
  29. **Јавор**, 1875, с. 5.